

МЕХАНІЗМ ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА РОЛЬ ЖІНКИ-ЛІДЕРА В ПОЛІТИЦІ

Політичний лідер – це персоналізований аспект дослідження політики. У статті розглядаються особливості політичної участі жінок в Україні. Аналізуються необхідні умови та перешкоди для реалізації потреб жінок у політиці.

Ключові слова: політика, політична активність, гендер, партія, жінка, рівність.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що політика є сферою боротьби за владу, де на перший план виступає окрема особистість з її інтересами, потребами й цінностями. Демократичний шлях розвитку суспільства передбачає, що в боротьбі за владу, вплив на неї беруть участь як чоловіки, так і жінки. Зростання впливу жінок у політичному просторі є нині об'єктивною реальністю, а беззаперечним явищем стала активна участь жінок як у владних процесах, так і в опозиційній діяльності.

Про демократичність держави можна говорити, коли громадяни беруть активну участь у політичному житті держави, володіють високим рівнем політичної культури, усвідомлюють себе активною частиною цілого, тобто громадянського суспільства. Говорячи про певну участь громадян у політиці, ми будемо мати на увазі, перш за все, політичну активність (особливо жінок).

У зв'язку із цим, актуальною є проблема участі жінок у політиці через їх активну позицію та інституційні механізми паритетної демократії. Загалом проблема участі жінок у політиці та політичної активності є досить поширеною в українській науці. Так, О.Кисельова, В.Барков і О.Пищуліна досліджують питання інституціоналізації механізмів, забезпечення гендерної рівності, з етнопсихологічної точки зору досліджують В.Бебик, О.Науменко, А.Шаблій. Окремі територіальні особливості політичної активності жінок цікавлять Г.Лабінську. Важливе наукове значення мають дослідження жіночого лідерства як форми паритетної демократії в роботах О.Кириленко, О.Лазоренко, І.Цікул, Н.Лавріненко, І.Синявської. У російській академічній науці зазначений аспект дослідження висвітлений у працях А.Андреєнкової, Н.Степанова, Е.Кочкина, С.Айвазова, О.Хасбулатова.

Мета дослідження – дати обґрунтований аналіз проблеми нерівності доступу жінки-лідера до владних повноважень, а також створити рекомендації підвищення її ролі в політиці.

Питання лідерства взагалі, його місця в суспільстві минулого, сучасного й майбутнього, перспективи розвитку й умов формування лідерів зокрема в сучасній Україні постійно турбують громадськість. З вирішенням цих питань люди пов'язують власні долі, прогнозують розвиток суспільства.

Під лідерством розуміють один з процесів організації та управління малою соціальною групою, що сприяє досягненню групових цілей в оптимальні терміни з оптимальним результатом. Політичний лідер – це людина, здатна згуртувати навколо себе багатьох, завоювати в них авторитет, повести за собою.

Питання, за якими критеріями слід оцінювати діяльність політичних лідерів, викликає глибоку зацікавленість соціальних психологів, політологів та інших дослідників цього феномену. Одним з таких основних критеріїв, що впливає на сприйняття політичних лідерів, є гендерний. Традиційно лідерство в нас вивчалось без урахування статевих відмінностей, оскільки лідерська роль апріорно вважалася маскуліною. Та поява на політичній арені яскравих жінок-лідерів і бажання жіноцтва брати активну участь у суспільно-політичному житті країни пожвавили інтерес до проблеми ефективності виконання лідерської ролі чоловіками й жінками за різних умов і обставин.

Про демократичність держави можна говорити, коли громадяни (незважаючи на стать) беруть активну участь у політичному житті суспільства, володіють високим рівнем політичної культури, усвідомлюють себе активною частиною цілого, тобто громадянського суспільства. У ХХІ ст. світова спільнота своє головне завдання вбачає в подоланні будь-яких форм нерівності: класової, гендерної, расової, етнічної, політичної, економічної та соціально-культурної. У різні історичні періоди роль української жінки в суспільстві була досить значною, проте вона ніколи не мала чітко визначеного статусу. За роки незалежності жіноче питання стало об'єктом особливої уваги.

Важливим моментом у забезпеченні участі жінок у політиці є їх активна позиція щодо соціально-політичного середовища. Для аналізу політичної активності потрібно визначити основні параметри дослідження: це – наявність правової бази, участь особи в громадсько-політичній роботі через залучення до членства в політичних партіях і громадських організаціях, участь у парламентській роботі й виборах, залучення до прийняття політико-державних рішень тощо. Переходячи до розгляду жіночої активності в політиці, варто зауважити, що підґрунтям для неї стають гендерна політика й гендерна рівність.

Принцип гендерної рівності розглядається тепер світовим співтовариством, передусім, як політичне питання, яке “вимагає значного розширення сфери застосування – не тільки в інтересах жінок, а й в інтересах чоловіків і суспільства в цілому” [1, с.325]. Суспільство має сприйняти як аксіому, що жінки – активний суб'єкт громадянського суспільства та державотворення, а не лише об'єкт державного захисту. Саме це повинно стати вихідною позицією для формування державної гендерної політики.

Демократизація всіх сфер життєдіяльності сучасного суспільства є неможливою без паритетного представництва жінок нарівні із чоловіками в структурах політичної влади, їх активної участі в процесах прийняття політичних рішень. ХХ ст. пережило переворот у статусі жінки. Жінки отримали громадянські й політичні права та можливості для самореалізації. Нині в Україні існує комплекс проблем із зазначеного питання.

Конституція України, яка свого часу визнана іноземними фахівцями однією з найдемократичніших, у статті 24 проголошує рівність прав жінок і чоловіків у всіх сферах життя [4, с.10–11]. 8 вересня 2005 р. Верховною Радою України схвалено, а 1 жовтня підписано Президентом України Закон “Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків”. Але так чи інакше сьогодні Україна знаходиться на перехідному розташуванні між країнами з безумовним домінуванням чоловіків і країнами з винятково низьким представництвом жінок у парламенті. Хоча потрібно врахувати ту обставину, що 51% електорату України є виборці-жінки. У багатьох жінок політична активність почалася досить рано, але на початку кар'єри вони відігравали головну роль у своїх партіях. Більшість із них так і не стали керівниками своїх політичних структур.

Якщо говорити про представництво жінок у парламенті, необхідно констатувати, що Україна з показником 5,3% займає передостаннє місце серед країн – членів Ради Європи. Менше тільки в Туреччині – 4,4%. У країнах з високим рівнем представництва жінок у структурах влади (Фінляндія – 39%, Норвегія – 35,8%, Швеція – 33,5%, Данія – 33%) краще, ніж деінде, вирішуються проблеми екології, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, досягається злагода в суспільному організмі [9, с.103]. При цьому від жінок-політиків очікують не тільки захисту соціальних інтересів населення, конструктивного й активного вирішення специфічних жіночих проблем, а й іншого, відмінного від чоловіків, стилю роботи, способів розв'язання проблем. Водночас, чим вища посада – тим більшою є диспропорція на користь чоловіків.

Якщо брати до уваги світовий чинник, то за критерієм репрезентативності жінок у парламенті Україна серед інших країн світу посідає 152 місце [9, с.103]. Її випере-

джають не тільки найрозвинутіші світові країни, а й сусідні Угорщина, Польща, Словаччина, Румунія, Росія, Туркменістан, а також Мозамбік, Уганда, Гамбія, Гана (причиною цього є те, що більшість чоловіків у державах Африки зайнята багаторічними громадянськими війнами, тому влада зосереджена в жіночих руках).

Виникає питання, чому такий низький рівень представництва жінок в органах влади. По-перше, ліквідація квоти 33% представництва жінок, яка існувала в радянські часи (ідеологічна політика колишньої КПРС була побудована на принципі демагогії: формально вона впроваджувала передовий досвід – принцип квотного представництва жінок у політичних структурах влади). По-друге, в умовах більшої свободи думок і гласності в буденному спілкуванні та за допомогою засобів масової інформації відбувся своєрідний “викид” завуальованого раніше консервативно-патріархального стереотипу ставлення до жінки як до людини другого гатунку. По-третє, наявність нерозвинутої самосвідомості та слабкої організованості самих жінок [5, с.381].

Звичайно, відстороненість жінок від політики має багато причин, які впливають на низьку політичну активність. До них належать: економічний чинник (заклопотаність проблемами виживання в обставинах, які створили чоловіки), культурно-психологічні чинники (жінки чутливіші до вимог суспільних норм і настанов, вони більше зважають на традицію, є поступливішими тощо) та організаційні чинники (ще недостатньо є механізмів для спрямування ініціативи й енергії жінок у суспільне русло) [10, с.29–30]. Панує стереотип, згідно з яким нібито традиційними для України є поділ праці на суспільну, себто чоловічу, і домашню – жіночу, і переконання, що цю “традицію” слід підтримувати й надалі.

У квітні 2004 р. було проведено соціально-психологічне дослідження громадської думки щодо підґрунтя політичної та економічної активності українців у контексті державотворення й формування громадянського суспільства. Жінки вивели відмінний від чоловіків рейтинг рис характеру, які заважають їм у політиці, економіці тощо. Вони вказали такі риси: інертність – 43%, меншовартість – 30,4%, невпевненість – 27,5%, національну несвідомість – 26,6%, байдужість – 23,2%, жадібність – 16,9%, заздрість – 14,5%, егоїзм – 14%, толерантність – 13% і непорядність – 12,6% [14].

Потрібно зазначити, що велика кількість жінок працює в структурах управління на керівних посадах, але це переважно третя, четверта ланки державного управління. В.Губань наводить таку статистику участі жінок в управлінні: серед державних службовців 81,5% жінок і 18,5% чоловіків [2, с.29]. Дисбаланс чоловічих ідей з жіночими підходами до їхньої реалізації негативно відзначається на ефективності рішень загалом [8, с.4].

Головними аргументами на користь зростання активності жінок у політиці є те, що виключення жінок з політичної сфери є формальним і фактичним дефіцитом демократії в країні й жінки як група мають інший досвід та інші інтереси, ніж чоловіки [12, с.51], а вагоме представництво жінок у політиці має низьку позитивних наслідків: посилення конкуренції ідей – необхідність серйознішого обґрунтування рішень і більш цілеспрямованого винайдення компромісів та підвищення якості управління – згідно з даними ООН, за 2000–2005 рр. найкращі показники у сфері людського розвитку, куди входять тривалість життя, доступ до інформації, охорона здоров'я, система соціального страхування, мають країни, де є традиційно високий рівень представництва жінок у парламенті (у середньому по Скандинавських країнах 39,7%) [13, с.61].

Шлях до політичного професійного успіху – це визначення та подолання певних бар'єрів або стереотипів у розвитку кар'єри жінки. Серед таких бар'єрів назвемо: поведінковий (жінкам дуже часто бракує впевненості у своїх силах і позитивного ставлення до себе), рольовий (у суспільстві жінка, насамперед, повинна себе реалізовувати в сімейному колі, а чоловік – виконувати громадські, політичні функції, робити кар'єру), культурно-соціальний (при цьому наявне уявлення про політику як “брудну”, корум-

повану та “чоловічу” справу, від участі в якій жінки свідомо відмовляються з моральних міркувань), професійний (мова йде про стереотипи, що склалися в українському суспільстві стосовно тих сфер і професій, які сприймаються як жіночі й чоловічі) та освітній (у сучасному динамічно зростаючому світі, особливо з настанням інформаційної ери, професійні знання мають тенденцію “старіти” з подвійною силою, аніж два десятиріччя тому, через те важливо підвищувати кваліфікацію) [6, с.179–182]. Ці п’ять бар’єрів можуть мати місце щодо будь-якої жіночої професійної діяльності, але в політичному житті та державному управлінні їй, зрештою, і в опозиційній діяльності вони особливо відчутні.

Багато жінок не йдуть у політику внаслідок відсутності/обмеженості доступу до ресурсів – фінансових. Важливим стає підвищення кваліфікації та набуття нової компетенції, формування лідерських навичок.

Справжньої плюралістичної демократії не можна досягти до того часу, доки жінки та чоловіки не матимуть однакового представництва й однакової відповідальності під час прийняття масштабних рішень [7, с.38]. Саме це й називається паритетною демократією, яка передбачає те, що оскільки чоловіки й жінки роблять однаковий внесок у розвиток суспільства та держави, то вони повинні бути однаково репрезентовані й в управлінських, законотворчих структурах.

Серед основних тем сучасного соціально-політичного життя – досягнення рівності жінок і чоловіків, що є не лише вимогою елементарної соціальної справедливості, не лише необхідною складовою демократії, а й реалізацією можливості наближення до мети сталого людського розвитку – організації суспільних відносин на принципах справедливості, рівного доступу до ресурсів, рівноправного розподілу національних багатств [3, с.69]. Переваги залучення жінок, урахування їхнього внеску, їхньої думки відчує все суспільство: адже воно, нарешті, зможе орієнтувати всі програми, що мають сприяти розвитку (включно з охороною навколишнього середовища, охороною здоров’я, освітою, раціональним використанням природних ресурсів, розподілом фінансів тощо), на задоволення потреб і врахування пріоритетів усіх членів суспільства – як жінок, так і чоловіків.

Незважаючи на розмови про демократію, аж ніяк не можна констатувати демократизацію мислення щодо суспільного становища жінки в Україні. Інакше кажучи, з одного боку, спостерігається “сформоване” негативне громадське ставлення до місця й ролі жінки в суспільстві, а з іншого, – низька самооцінка самих жінок у процесі самовизначення. Значною мірою такий стан спричинений тим, що наші жінки впродовж кількох поколінь не допускалися до прийняття рішень на всіх рівнях влади. Але на сучасному етапі в багатьох сферах життя українських жінок існують численні проблеми економічного й правового рівня (низький рівень добробуту, безробіття, невпевненість у майбутньому й пов’язані з ними психологічні особливості світосприйняття), тобто фактично дискримінаційні моменти, котрі потребують вирішення на політичному, державному рівні. Відстоювання жінками своїх політичних прав і свобод – справа як політичних, так і громадських об’єднань. Зростання жіночої активності в боротьбі за соціальні та політичні права – запорука успішного функціонування всієї держави.

1. Грицяк Н. Теоретичні засади гендерної політики / Н. Грицяк // Вісник Національної Академії Державного Управління. – 2001. – № 4. – С. 297–303.
2. Губань В. Жінки ідуть в наступ : статистика / В. Губань // ПіК. – 2001. – № 2. – С. 29.
3. Кобелянська Л. Стратегія врахування гендерних аспектів: підхід ООН / Л. Кобелянська // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України : за матеріалами міжнар. наук. семінару (НАУКМА, Київ, 7 жовт. 2005 р.) / [за заг. ред. Я. Сверлюк, С. Оксамитної]. – К. : Аттіка, 2006. – С. 66–71.
4. Конституція України. – К. : Юрінком, 1996. – 80 с.
5. Лавріненко Н. Гендерний аспект структур влади / Н. Лавріненко // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / [за ред. М. О. Шульги]. – К. : Ін-т соціології НАН України, 1999. – С. 380–396.
6. Лазоренко О. Жіноча присутність в українській політиці: що заважає професійній політичній кар’єрі /

- О. Лазоренко // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України : за матеріалами міжнар. наук. семінару (НАУКМА, Київ, 7 жовт. 2005 р.) / [за заг. ред. Я. Сверлюк, С. Оксамитної]. – К. : Аттіка, 2006. – С. 175–183.
7. Лакіза-Самук Н. Жіноче питання в контексті демократизації / Н. Лакіза-Самук // Політика і час. – 1994. – № 17. – С. 36–39.
  8. Маркосян О. Втеча від перспективи або знову про “жіноче питання” в політиці / О. Маркосян // День. – 2005. – № 148. – 17 серп. – С. 4.
  9. Плотян С. Законодавче забезпечення участі жінок у процесі прийняття рішень: європейський досвід для України / С. Плотян // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України : за матеріалами міжнар. наук. семінару (НАУКМА, Київ, 7 жовт. 2005 р.) / [за заг. ред. Я. Сверлюк, С. Оксамитної]. – К. : Аттіка, 2006. – С. 90–105.
  10. Політична опозиція : теорія та історія, світовий досвід та українська практика : матеріали наук.-практ. конф. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. І. М. Варзар. – К. : Навч.-метод. каб. вищ. освіти М-ва освіти України, 1996. – 236 с.
  11. Постригань Г. Ф. Опозиція та опозиційність в теоретичних співставленнях / Г. Ф. Постригань // Політична опозиція : теорія та історія, світовий досвід та українська практика : матеріали наук.-практ. конф. / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; відп. ред. І. М. Варзар. – К. : Навч.-метод. каб. вищ. освіти М-ва освіти України, 1996. – С. 172–176.
  12. Rogg E. State mechanisms of women's political empowerment in Norway / E. Rogg // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України : за матеріалами міжнар. наук. семінару (НАУКМА, Київ, 7 жовт. 2005 р.) / [за заг. ред. Я. Сверлюк, С. Оксамитної]. – К. : Аттіка, 2006. – С. 50–57.
  13. Ehnberg M. Equal opportunities as means of democratic and economic development / M. Ehnberg // Жінки в політиці: міжнародний досвід для України : за матеріалами міжнар. наук. семінару (НАУКМА, Київ, 7 жовт. 2005 р.) / [за заг. ред. Я. Сверлюк, С. Оксамитної]. – К. : Аттіка, 2006. – С. 60 – 63.
  14. Бебик В. Етнопсихологічне підґрунтя політичної активності українства (до постановки проблеми) [Електронний ресурс] / Бебик В., Науменко О., Шаблій А. // Персонал. – Режим доступу до тексту : <http://www.personal.in.ua/article.php?id=175>.

A political leader is a personal aspect of research policy. In the article the features of political participation of women are examined in Ukraine. Necessary terms and hindering are analysed for realization of necessities of women in a policy.

Key words: *policy, political activity, gender, party, woman, equality.*